

Słowo wstępne

Teoria *gender* dość dobrze już zadomowiła się w rodzimej praktyce akademickiej, choć wciąż bywa czasem uznawana za propozycję kontrowersyjną (głównie jednak za sprawą specyfiki polskiego dyskursu publicznego, który zyskał sobie wśród publicystów miano „histerycznej opinii publicznej”¹). W ciągu kilkunastu lat, które upłynęły od otwarcia w 1996 roku pierwszego ośrodka akademickiego, Podyplomowych Studiów nad Problematyką Społeczną i Kulturową Tożsamości Płci w ramach Instytutu Stowarzyszonych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, wiele się zmieniło – zarówno jeśli chodzi o dydaktykę, jak i formy, sposób oraz zasięg uprawiania badań. Warto jednak przy tym pamiętać, że owe trajektorie rozwoju badań nad kulturową tożsamością płci w Polsce trzeba kreślić, uwzględniając także obszar uprawiania wiedzy poza *academią*: ruch feministyczny i LGBT, organizacje pozarządowe, środowiska nieformalne. Jak trafnie przypomina Joanna Mizielińska, rodzima recepcja jednej z najistotniejszych dla *gender studies* książek, *Gender Trouble* Judith Butler², ma znacznie dłuższą historię, niż wynikałoby to z daty jej polskiego wydania. Akademickie inicjatywy *gender studies* poprzedził szereg lokalnych działań podejmowanych przez organizacje pozarządowe (w czasach przedinternetowych były to jedyne w Polsce biblioteki zaopatrzone w aktualne pozycje światowej teorii feministycznej). Dwa numery „Przeglądu Kulturoznawczego” przygotowywane pod hasłem *Gender – rewizje i rewindykacje* były jednak pomyślane nie jako próba podsumowania, ale raczej jako możliwość wskazania nowych perspektyw w polskich badaniach z zakresu *gender studies*. Nie zawsze chodzi o nowe tematy – choć bez wątpienia pewną nowością w polskich realiach są opracowania poświęcone z jednej strony New Queer Cinema (Małgorzata Radkiewicz), z drugiej – analizujące relacje między teologią i dyskursem Kościoła katolickiego a teorią feministyczną (Marta Zajac), a także te uwzględniające perspektywę studiów postkolonialnych (Ewa Majewska) czy dyskurs rasy (Grzegorz Stępnik). Pewnym niedostatkim wciąż są nawet jakościowe badania recepcji telewizyjnej, uwzględniające perspektywę *gender*, ale i świadome złożoności mechanizmów dyskursywnych przekazu telewizyjnego (lukę tę wypełnia tekst Kamila Łuczaja będący relacją z badań prowadzonych w dodatku w grupie odbiorczyń równie rzadko cieszących się zainteresowaniem polskich akademików i akademikzek *gender studies*: kobiet ze środowisk wiejskich, a dokładniej: popegeerowskich). *Rewizje i rewindykacje* miały w zamierzeniu pokazać również, jak szerokie jest spektrum

¹ Por. *Sejm – thriller klasy C. Polska – państwo histerycznej opinii publicznej*, Gazeta.pl z 31.08.2012, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,12396167,_Sejm_thriller_klasy_C_Polska_panstwo_histerycznej.html (data dostępu: 12.11.2012).

² J. Butler, *Gender Trouble*, Routledge, New York 1990. Polskie wydanie: J. Butler, *Uwikłani w pleć*, przeł. K. Krasuska, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2008.

współczesnych *gender studies* i jak istotne dla refleksji humanistycznej są poruszane w tym obszarze zagadnienia.

Duży blok tekstów ukonstytuował się wokół polskiej recepcji teorii *queer* – wokół której narosło wiele nieporozumień. Dyskusja, której bieguny wyznaczają zwłaszcza teksty Joanny Mizielińskiej i Samuela Nowaka, bywa żywiołowa, ale nie ogranicza się ani do wąskiego środowiska, ani też nie jest tylko lokalnym fenomenem. Istotnym wątkiem w ostatnich debatach jest relacja między tożsamością płci a dyskursem rasy: pokazuje to nie tylko tekst Grzegorza Stępniaaka, poświęcony czarnej teorii *queer*, ale także przedruk, który udostępniamy w wersji drukowanej czasopisma: *Punk'd Theory* Tavii Nyong'o. Oryginalnie zamieszczony w numerze 3–4 czasopisma „Social Text” z 2005 roku pod znamienym hasłem *What's Queer about Queer Studies Now?*, wydaje się dobrym punktem odniesienia dla dyskusji o rzekomym „przeintelektualizowaniu” i nadmiernym teoretyzowaniu cechującym teorię *queer* oraz dla oskarżeń o jej niewystarczająco polityczny potencjał. Nyong'o – podobnie jak Sebastian Jagielski w tekście publikowanym na naszych łamach – udowadnia, że warto powracać do lektur już niegdyś czytanych i że duch dekonstrukcyjnego odczytania pozwala zobaczyć w nowym świetle również pozycje cieszące się tak olbrzymim autorytetem w emancypacyjnej refleksji nad kulturą, jak *Subculture: The Meaning of Style* Dicka Hebidge'a³. We wstępie do wspomnianego numeru tematycznego „Social Text” trójka autorów: Judith Halberstam, David L. Eng i José Esteban Muñoz pisze: „Współczesne wejście w główny nurt tożsamości gejowskich i lesbijskich – jako konsumpcyjnych styli życia i kategorii prawnej nacechowanej liniami podziału – wymaga odnowionych badań *queer* [*queer studies*], zawsze wyczulonych na fakt, że seksualność jest wynikiem krzyżowania się różnych odmian różnicy, nie zaś pozostaje od nich oddzielona, oraz dostosowanych do postrzegania *queer* jako metafory politycznej bez trwałego odniesienia”⁴. W kontekście tekstów zamieszczonych w amerykańskim czasopiśmie autorzy artykułują szereg istotnych pytań do podjęcia przez *queer studies*, wśród nich między innymi te o „imperium, globalizację, neoliberalizm, suwerenność i terroryzm”⁵, a także „imigrację, obywatelstwo, więzienia, opiekę społeczną, żałobę i prawa człowieka”⁶. Refleksja o mechanizmach wykluczenia zatacza zatem coraz szersze kręgi, rekonfigurując jednocześnie rozumienie płci i poddając je nie tylko decentralizacji i denaturalizacji, ale także dokładniej określając parametry tego procesu, owe „skrzyżowania”, w których tożsamości są formowane w procesie nieuchronnie naznaczonym dyskursywną przemocą. Mechanizmy wykluczenia nie są obce także społeczności LGBT, o czym pisze w niniejszym numerze Joanna Mizielińska. Celnie ujmuje to E. Patrick Johnson (przywoływany również w tekście Grzegorza Stępniaaka), proponując określenie „*quare studies*”⁷ – zaczerpnięte ze sposobu, w jaki wymawiają słowo „*queer*” Afroameryka-

³ D. Hebidge, *Subculture: The Meaning of Style*, Routledge, New York–London 1979.

⁴ D.L. Eng, J. Halberstam, J.E. Muñoz, *What's Queer about Queer Studies Now?*, „Social Text” 2005, vol. 23, no. 3–4, s. 1.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ E.P. Johnson, „*Quare*” *Studies*, Or (Almost) Everything I Know about Queer Studies I Learned from My Grandmother, w: E.P. Johnson, M.G. Henderson (red.), *Black Queer Studies. A Critical Anthology*, Duke University Press, Durham 2005.

nie z południa Stanów Zjednoczonych. Badacz przejął je od swojej babci, Afroamerykanki doświadczającej wszelkich form dyskryminacji charakterystycznych dla miejsca i czasu, w którym żyła. Dla Johnsona „*quare studies*” ma sygnalizować potrzebę analizy dyskryminacji ze względu na rasę, jaka jest udziałem kolorowych w obrębie społeczności LGBT – a szerzej: wprowadzić w obręb refleksji *queer* zagadnienia związane z nierównością społeczną we wszelkiej postaci.